

Reforming law enforcement involves profound changes regarding the content update of the work. The open and transparent law enforcement is a priority of Ukraine's European aspirations.

Implementation of the principles of openness and transparency in the work of the police and its officers is an effective measure to combat such negative phenomena in governance as bureaucracy and corruption.

At the present stage of social development perspective in a special question about the willingness of civil society to modern conditions of creation of public policies, as they have a high confidence resource to power, how they are oriented to establish partnership dialogue with the authorities.

The article made proposals to improve the police in the field of information openness and transparency in the police.

Key words: *openness, transparency, police, information, control, information, public information openness, the process of informing the public.*

УДК 342.4; 342.52: 35.086 (087)

А.Л. Лещух

**ДЕЛІКТ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: СУТІСНО-ПРАВОВІ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК**

У статті досліджено питання щодо взаємозв'язку конституційного делікту з конституційно-процесуальною відповідальністю, її сутнісні характеристики, підстави застосування санкцій до публічно-владного суб'єкта (деліквента) за допущені ним порушення конституційних приписів. Статтю спрямовано на визнання в науковій сфері та впровадження в юридичний обіг поняття «конституційно-процесуальна відповідальність», виділення її характерних ознак, зазначено необхідність законодавчого закріплення її елементів, підстав настання, процедур і санкцій. Потребу запровадження конституційно-процесуальної відповідальності продиктовано, зокрема, й висвітленими у ЗМІ протиправними діяннями (бездіяльністю) представників державної влади, зловживання своїм правом і правовим статусом, що не підпадають під сферу впливу конституційно-правової та існуючих в Україні інших видів юридичної відповідальності.

Ключові слова: *конституційно-процесуальна відповідальність, публічно-владний суб'єкт (деліквент), юридична відповідальність.*

Постановка проблеми. Проблематика конституційно-правової та інших, суто юридичних, видів відповідальності розробляється фахівцями різних суспільних та гуманітарних наук, а також у сфері законотворчої діяльності тощо. Однак згадані розробки стосуються насамперед удосконалення інституційно-конструктивної основи тих видів відповідальності, що визнані на конституційному рівні. Тривала криза в державній владі та в управлінні обумовлюють підвищений інтерес науковців і практиків

до пошуків нових форм, видів відповідальності суб'єктів конституційно-політичних відносин насамперед держави та її органів, службових, посадових осіб тощо. Адже, про відповідальність держави та її представників у різних гілках влади дискутують практично на всіх рівнях суспільно-політичного життя – від пересічного громадянина до суб'єктів міжнародної спільноти. Реалії сьогодення вимагають належного наукового обґрунтування та регламентування в національній правовій системі підстав і механізмів притягнення державно-владного суб'єкта (деліквента) до конституційно-процесуальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість наукових праць з конституційного права містять ґрунтовні дослідження з проблематики конституційно-правової (конституційної) відповідальності владних суб'єктів у контексті проблем щодо реалізації та забезпечення ефективності конституційно-правових норм, співвідношення конституційної та політичної відповідальності тощо. Однак проблеми визначення підстав процесуальної відповідальності якщо й зачіпалися певною мірою, то виключно з позицій теорії права або галузевого конституційно-правового підходу окремих науковців з предмета чітко окресленої тематики дослідження.

Початок більш ґрунтовним дослідженням галузевих видів процесуальної відповідальності було покладено в роботах зарубіжних і вітчизняних науковців: С. Авак'яна, С. Балана, Ю. Барабаша, К. Басіна, Н. Батанової, М. Бобрової, В. Бойцовой, Г. Ветрової, П. Елькінда, Т. Зражевської, З. Ковктуня, В. Коркунова, В. Лучина, О. Мельника, Л. Наливайко, П. Недбайла, Р. Павленка, І. Петрухіна, В. Погорілка, С. Полуніна, О. Скакун, А. Столярова, В. Федоренко, Н. Чечиної, А. Юдіна, В. Яркова та інших учених.

Формування цілей. У статті обґрунтовується необхідність виділити конституційно-процесуальну відповідальність в окремий вид відповідальності, визначити її сутнісні характеристики, ознаки, елементний склад процесуального правопорушення у сфері конституційно-правових відносин (відносин владарювання), підстав щодо застосування цього виду відповідальності. Перспективною метою є впровадження досягнутих науково-теоретичних результатів в українську правову систему, оскільки на сьогодні відсутні наукові роботи, присвячені зазначеному комплексу взаємозв'язаних проблем, а ті аспекти конституційно-правової відповідальності, що містяться в деяких наукових працях, юридичних актах, недостатньо досліджені, розрізнені, відтак, знаходяться в процесі становлення й не відображають достатньою мірою потреби з урегулювання на законодавчому рівні правовідносин щодо притягнення до відповідальності державно-владних суб'єктів у випадку порушення ними конституційних приписів у процесі владарювання.

Виклад основного матеріалу. У загальновідомому вигляді предмет конституційного права України формують групи відносин, що визначають основоположні засади демократії, суверенітету народу; опосередко-

вують побудову держави як організації народовладдя (опосередковують основоположні засади функціонування, процеси щодо формування держави, її функціонування та розвиток); визначають характер зв'язків між державою і конкретною особою.

Із цього доходимо висновку, що конституційне право, на відміну від інших галузей права, виступає чи не найважливішим засобом забезпечення повновладдя Українського народу в політичній, економічній, соціальній та культурній сферах і займає центральне місце в системі національного права, об'єднуючи довкола себе, зважаючи на вищу юридичну силу Основного закону, інші галузі права в єдину систематизовану цілісність. Ця галузь права також передбачає відповідальність окресленого кола суб'єктів (у певних формах) за вчинення окремих правопорушень у сфері конституційно-правових відносин.

Відтак, конституційне право насамперед формує центральний стрижень державно-політичних відносин, що виникають безпосередньо в процесі здійснення народовладдя в Україні. Стаття 5 Конституції України гласить: «Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [1].

Тобто, Основний закон «призначає» ці органи та їхніх службовців відповідальними за здійснення законодавчої, виконавчої, судової влади від імені народу, закріплює загальні засади й механізми її реалізації. За тим, наскільки ефективно згадані суб'єкти здійснюють владу та управління у ввіреній народом сфері відносин пересічний громадянин України, світова спільнота може скласти власну думку про державу в цілому. Належне забезпечення найвищого, конституційного гарантування демократичних цінностей можливе лише за умов зацікавлення державного апарату в законності та демократичності функціонування власних елементів.

Переважає більшість конституційних норм не містить санкцій за порушення власних приписів. Це певною мірою нівелює саме поняття «конституційна відповідальність», а за відсутності в законі чітких вимог до складу процесуального делікту та процедур притягнення до відповідальності практично унеможливує застосування до деліквента відповідних заходів впливу, а санкції інших галузей права не можуть бути застосовані в конкретному випадку, оскільки за сферою дії спрямовані на «власні» галузеві правовідносини. Окрім цього, привілеї посадовців (імунітет глави держави, народного депутата України, судді тощо, політичний характер вищих урядових посад тощо) зводять, практично, нанівець ефективність правового впливу на негативну поведінку деліквента, захищеного конституційно-політичним статусом, що також не сприяє позитивному іміджу нашої держави на міжнародній арені.

Одним із найважливіших елементів щодо підвищення ефективності суб'єктів у сфері здійснення публічної влади є, на нашу думку, запро-

вадження інституту конституційно-процесуальної відповідальності за невиконання (неналежне виконання) останніми конституційних приписів під час відповідних процедур (у законодавчому процесі, конституційному судочинстві, у здійсненні виконавчої діяльності центральними органами влади, у діяльності глави держави тощо).

Для досягнення мети нашого дослідження важливо визначити загальне поняття відповідальності та з'ясувати підстави щодо застосування відповідних заходів щодо деліквентів – владних суб'єктів конституційно-правових відносин.

Відповідальність як категорія етики та права відображає особливе соціальне й морально-правове ставлення особи до суспільства, характеризується дотриманням норм права і норм моралі [2, с. 469], а юридична відповідальність у теорії права визначається як застосування в особливому процесуальному порядку до особи, яка вчинила правопорушення, засобів державного примусу, передбачених санкцією правової норми [3, с. 502].

Учений А. Венгеров вважає, що правопорушення – це поведінка у вигляді дії чи бездіяльності протиправного характеру, спрямована на порушення заборон, невиконання обов'язків, передбачених нормою права [4].

У юридичній науці правопорушення поділяють, загалом, на такі види: 1) злочини – діяння, що передбачене кримінальним законом, є суспільно-небезпечним, винним та посягає на конституційний і суспільний лад у державі, її політичну, економічну систему, власність, життя, права та свободи особи; 2) проступки – це правопорушення, що заподіює шкоду особі, суспільству, державі, здійснюється у різних сферах суспільного життя й наділене різноманітними об'єктами впливу та юридичними наслідками.

Науковці О. Зайчук, Н. Оніщенко розрізняють такі види проступків: конституційні – суспільно шкідливі протиправні вчинки, що завдають шкоду порядку організації та діяльності органів влади й управління, конституційним правам та свободам громадян, але не мають ознак складу злочину; адміністративні – це правопорушення, які посягають на громадський або державний порядок, суспільні відносини у сфері державного управління, на відносини у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності органів держави тощо (порушення правил протипожежної безпеки, митних правил тощо); цивільно-правові – це правопорушення у сфері майнових та пов'язаних з ними особистих немайнових відносин, що виникають між суб'єктами та складають для них матеріальну чи духовну цінність (наприклад, невиконання зобов'язань за цивільно-правовим договором тощо); дисциплінарні – суспільно шкідливі вчинки, що завдають шкоду внутрішньому розпорядку діяльності підприємств, установ, організацій (наприклад, невиконання чи неналежне виконання трудових обов'язків працівником тощо); процесуальні – це правопорушення, які посягають на встановлені законом процедури здійснення правосуддя тощо [5].

Убачається, що всі згадані види правопорушень тією чи іншою мірою спрямовані на порушення конституційних приписів, однак не всі види правопорушень (особливо, конституційно-процесуального характеру) охоплюються відомими видами відповідальності. Крім того, вважаємо, що поняття процесуального правопорушення поширюється не лише на правовідносини щодо встановлених законом процедур здійснення правосуддя, а й безпосередньо стосується регламентно-процедурної діяльності державно-владних суб'єктів («кнопкодавство», зривання виступу депутата, блокування трибуни, порушення строків конституційного провадження та інші зловживання правами тощо).

Склад правопорушення (делікту) у вузькому розумінні є безпосередньо підставою юридичної відповідальності, при цьому необхідна присутність усіх складових елементів: об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона. Однак названі елементи – це ще не єдина підстава відповідальності, адже в широкому розумінні юридична відповідальність настає за наявності, принаймні, таких трьох складових (підстав): нормативного (юридичного закріплення відповідальності), фактичного (юридично-значима поведінка (бездіяльність) як факт правопорушення) та процесуального (правовий акт регламентно-процедурного змісту, що містить відповідні санкції та механізми їх застосування).

Правові підстави для застосування безпосередньо засобів конституційно-правової відповідальності (імпічмент Президента, відставка урядовців, конституційних суддів, дострокове припинення повноважень парламенту, відкликання депутата тощо) прямо визначаються Конституцією України (вчинення державної зради або іншого злочину Президентом, прийняття резолюції недовіри Уряду, не сформовано коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України відповідно до статті 83 Конституції України протягом одного місяця; не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України протягом шістдесяти днів після його відставки; якщо пленарні засідання не можуть розпочатися протягом тридцяти днів однієї чергової сесії тощо), а галузевих видів юридичної відповідальності – відповідними кодексами або законами (п. 22 ст. 92 Конституції України) [1].

Саме з моменту вчинення конституційного делікту в правопорушника виникає обов'язок зазнати заходів конституційно-правової відповідальності, передбачених санкцією порушеної норми, і понести несприятливі наслідки, а в суб'єкта, який є інстанцією конституційно-правової відповідальності, з'являються право і обов'язок притягнути його до конституційно-правової відповідальності [6, с. 7].

Науковець О. Скакун зазначає, що конституційно-правова відповідальність, наділена складними політико-правовими й морально-правовими властивостями, зумовленими боротьбою політичних сил у парламенті й державі, настає за вчинення конституційних правопорушень (порушення конститу-

ційної заборони; вчинення дій, що суперечать загальним принципам і змісту Конституції), спрямована на припинення зловживання владою, проведення профілактики її діяльності та виділяє її юридичну підставу – Конституція України, Закон України «Про Конституційний Суд України», Регламент Конституційного Суду України [8].

У контексті дослідження важливо зрозуміти той момент, що конституційно-правову та конституційно-процесуальну відповідальність, які мають спільне правове джерело – Конституцію України та сходяться між собою за об'єктно-суб'єктним складом, вважаємо відносно окремими видами відповідальності, виходячи саме з природи вчиненого делікту, його елементного складу, нормативної підстави, характеру наслідків для деліквента та інших факторів.

Конституційна процесуальна відповідальність об'єктивно повинна містити деякі необхідні елементи конституційно-правової, юридичної, соціальної, політичної відповідальності та, водночас, відрізнятися від цих галузевих видів відповідальності рівнем захисту та характером охоронюваних правовідносин.

Виділимо такі характерні ознаки конституційно-процесуальної відповідальності: а) наділена політико-правовими та морально-правовими властивостями; б) настає за вчинення особливого виду конституційних деліктів (процедурно-дисциплінарних порушень) у відносинах владарювання; в) діяння (бездіяльність) владного суб'єкта суперечать конституційно-правовим приписам; г) спрямована на обмеження конституційно-правового статусу деліквента, припинення зловживання владою або спеціальними правами; д) спрямована на профілактику правопорушень, усунення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушення у сфері конституційно-процесуальних відносин; е) застосовується спеціально уповноваженим суб'єктом щодо деліквента в чітко регламентованому порядку; є) може застосовуватися поряд із конституційно-правовою відповідальністю та видами юридичної відповідальності; ж) санкції та юридичні наслідки для деліквента прямо не визначаються Конституцією України тощо.

Отже, санкції конституційно-правової відповідальності безпосередньо зазначені в Конституції України, а конституційно-процесуальної – у правових нормах актів процесуального характеру (регламенти парламенту, уряду тощо). Адже саме нормами конституційного процесуального права безпосередньо регламентовано, зокрема, такі важливі конституційні процедури як виборчий процес, організація та проведення всеукраїнського референдуму, парламентські, президентські, конституційні юрисдикційні процедури, процедури у сфері місцевого самоврядування та інші, що в сукупності складають конституційний процес в Україні.

Проблеми конституційно-процесуальної відповідальності та взаємозв'язку з порушенням конституційних приписів випливають із за-

кріплення на конституційному та законодавчому рівнях відповідних процедур; об'єктивного зародження та існування в українському правовому просторі та державі конституційного процесуального права як окремої самостійної галузі національного права; наявності в діяннях (бездіяльності) окремих суб'єктів конституційно-процесуальних відносин (учасників конституційних процедур) ознак конституційних правопорушень тощо.

Висновки. Проблеми теорії та практики конституційно-процесуальної відповідальності є доволі новаторськими для України й комплексно не порушуються в сучасній юридичній літературі та практично відсутні в законодавстві. Водночас, доволі ситуативний розвиток відносин сфери владарювання (робота парламенту, глави держави, уряду та конституційного правосуддя тощо) переконливо доводить значущість цього питання для нашого суспільства і держави, світової спільноти.

Конституційно-процесуальна відповідальність має всі шанси стати однією із найважливіших гарантій функціонування конституційного права й процесу, що відіграє важливу роль у становленні в Україні правової держави, демократії, громадянського суспільства. Уже зараз можна порушувати перед законодавцем питання про проведення законотворчої роботи у сфері конституційно-процесуальної відповідальності парламенту, народних обранців, глави держави, уряду та інших суб'єктів відносин владарювання із чітким розмежуванням з конституційно-правовою відповідальністю, визначенням підстав, засобів та процесуально-процедурних механізмів притягнення деліквентів до відповідальності за порушення конституційних приписів, закріпленням системи профілактики деліктів у вказаній сфері відносин тощо.

Використані джерела:

1. Конституція України : Прийнята на 5-ій сесії ВРУ 28 червня 1996 р. – К. : Юрінком, 1996.
2. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция : Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
3. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
4. Венгеров А. Б. Теория государства и права: учебник для юрид. вузов / А. Б. Венгеров. – 5-ое изд., стер. – М. : Омега-Л, 2008. – 607 с.
5. Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / [за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – 2-ге вид., перероб. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
6. Батанова Н. М. Конституційні делікти в Україні: проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Батанова Н. М. – К., 2007. – С. 7.
7. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / О. Ф. Скакун. – Вид. 4-те, допов. і переробл. – К. : Правова єдність, 2013. – 524 с.

Лещух А.Р. Деликт в сфере осуществления государственной власти и конституционно-процессуальная ответственность: сущностно-правовые характеристики

В статье следуются вопросы взаимосвязи конституционного деликта с конституционно-процессуальной ответственностью, ее сущностные характеристики, основания применения санкций к публично-властному субъекту (деликвенту) за допущенные им нарушения конституционных предписаний. Статья направлена на признание в научной сфере и внедрение в юридический оборот понятия «конституционно-процессуальная ответственность», выделение ее характерных признаков, отмечается необходимость законодательного закрепления ее элементов, оснований наступления, процедур и санкций. Необходимость ввести конституционно-процессуальную ответственность продиктована, в том числе, и освещенными в СМИ противоправными деяниями (бездействием) представителей государственной власти, злоупотребление своим правом и правовым статусом, которые не подпадают под сферу влияния конституционно-правовой и существующих в Украине других видов юридической ответственности.

Ключевые слова: *конституционно-процессуальная ответственность, публично-властный субъект (деликвент), юридическая ответственность.*

Leschukch A. R. Delict in the exercise of state power and constitutional and procedural responsibilities: in fact legal characteristics

Constitutional and procedural responsibility plays a special role in the legal system and among other responsibilities. It is stressed that without the proper protection of the constitutional process some problems arise as to the implementation of the substantive, political and other regulations, types of liability, and it sometimes leads to the violation of the principle of inevitability of punishment. Offenders often avoid responsibility because of the imperfections of various kinds of constitutional and procedural responsibilities and lack of proper legal regulation to ensure lawful behavior of the constitutional process. The article deals with the problem of the essence of constitutional and procedural responsibility in Ukraine as one of the most effective mechanisms in a democratic society of the responsibility of public authorities as a separate type of legal liability. In particular, the theoretical and legal aspect is characterized by its generalized concepts and elements – the subjects, the grounds for application, procedures and sanctions, since this responsibility can be an important legal form of implementation of one of the most important legal constitutional principles of state responsibility before a person. The introduction of such elements into the constitutional process enables to create a mechanism for effective implementation of the constitutional provisions. In particular, it is confirmed by growing role of the Constitution within the national legal system, the state guarantees for the person concerning the principles of justice, freedom and priority of the rule of law in the field of political and economic relations, enlargement and constitutional law, and numerous violations of human rights and freedoms by authorities to perform state functions in various branches and levels of government (i.e. violations of the legislative process, «knopkodavstvo (button pressing)», absence of a MP without good reason in the session hall during voting, violations of other parliamentary procedures, omission of the

president of the state and his escape from the national territory in its difficult period of time, non-enforcement of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, etc.), for which it is virtually impossible to apply traditional measures of legal liability. Constitutional and procedural responsibility has to become an important legal form of implementation of one of the most important legal constitutional principles of state responsibility before a person.

Key words: *mechanism of liability, constitutional and procedural responsibility, constitutional procedures.*

УДК 341.231.12

В.И. Любашенко

МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ ЛИЧНОСТИ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: КОНЦЕПЦИЯ ЛИЧНОСТНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Статья посвящена вопросу соотношения международной безопасности и концепции личностной безопасности как основы для концепции «обязанности защищать». В статье обосновывается необходимость введения в практику внешнеполитической деятельности концепции личностной безопасности, а также рассматривается опыт применения концепции личностной безопасности в разных странах в разном объёме.

Ключевые слова: *международная безопасность, безопасность, уровни международной безопасности, личностная безопасность, обязанность защищать, ответственность за защиту.*

Постановка проблемы. Вопросы международной безопасности всегда занимали одно из главных мест в международном праве. Уже в ст. 1 Устава ООН говорится: «ООН преследует цели ... поддерживать мир и безопасность...», – тем самым державы-победительницы хотели создать безопасную систему международных правоотношений. В доктрине и практике международного права неоднократно подчеркивалась диалектическая связь между национальной безопасностью и международной безопасностью, но с развитием во второй половине XX века международного права прав человека проблематика этой полемики переходит в совершенно иную плоскость: если соблюдение прав человека становится принципом жизни международного сообщества, должен ли человек быть включен в систему международной безопасности?

Международная безопасность является ключевым понятием международного права, вызывающим много дискуссий по поводу его трактовки. Ученые предлагают разные подходы и понимания, хотя в целом они имеют схожую структуру, и лишь начиная с последнего десятилетия в ней прослеживается наличие категории личности - человека. Возникновение концепции личностной безопасности стало логическим продол-